

Hrvatske bajke u slikovnicama i ilustriranim knjigama

Peruško, Marijana

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:026732>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

PERUŠKO MARIJANA

HRVATSKE BAJKE U SLIKOVNICAMA I ILUSTRIRANIM KNJIGAMA

Završni rad

Pula, rujan, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MARIJANA PERUŠKO

HRVATSKE BAJKE U SLIKOVNICAMA I ILUSTRIRANIM KNJIGAMA

Završni rad

JMBAG: 0145027835, izvanredni student

Studijski smjer: Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Predmet: Dječja književnost

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: izv. prof. dr. sc. Kristina Riman

Pula, rujan, 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. DJEČJA KNJIŽEVNOST	2
2.1 Tumačenje dječje književnosti	2
3. BAJKA	4
3.1 Tumačenje bajki	4
3.2 Osnovne značajke bajki	5
3.2.1 Narodne bajke	7
3.2.2 Umjetničke bajke	8
4. BAJKA I DIJETE	10
4.1 Utjecaj bajke na dijete	11
5. SLIKOVNICA	13
5.1 Tumačenje slikovnice	14
5.2 Knjiga ili igračka?	14
5.3 Funkcija slikovnice	15
5.4 Slikovnica i tekst	17
6. ILUSTRIRANA KNJIGA	19
6.1 Odnos ilustracije i teksta	20
6.2 Likovna komponenta	21
7. ANALIZA TEKSTA I ILUSTRACIJE	24
7.1 Proždrlica	24
7.2 Mala vila	27
8. ZAKLJUČAK	30
9. LITERATURA	31
10. SAŽETAK	33

1. UVOD

U ovome radu, pod naslovom *Hrvatske bajke u slikovnicama i ilustriranim knjigama* htjela sam prikazati važnost i ulogu bajke kao odgojno sredstvo i pomoć koju ona nudi pri odrastanju djeteta. No, bajka, bi bila primjerenija starijoj djeci, školarcima, te sam iz tog razloga htjela prikazati da postoji prilagođene verzije, prerade bajka za mlađu djecu, za one male ne čitače, a tako željne zabave i znanja. Prva knjiga koju oni upoznaju je slikovnica, nekada im služi možda kao igračka, ali kako odrastaju sve više cijene njezinu vrijednost i stalno joj se vraćaju. Stoga smatram slikovnicu prigodnom za uvesti dijete u čaroban svijet bajke koje mu lako zaokupi pažnju. Za početak želja mi je uvesti čitatelja kroz kratka tumačenja što je to dječja književnosti i u njezinu unutarnju podjelu kako bi bilo lakše stvoriti mentalnu sliku o temi. Zatim provesti čitatelja u svijet bajke, u to što bajka znači čovjeku, kako se je prenosila, kako su je djeca preuzela od odraslih, te naposljetku kako se razvila i što ona znači djetetu i kako utječe na njegov unutarnji rast. Da bi bila primamljiva i da bi dijete posezalo za njom, ona bi trebala prvenstveno biti oku privlačna, a za to će pripomoći ilustracije, one su te koje razvijaju osjećaj za estetiku. Ilustracije su pomogle i podupirale prodaju knjiga, pa su se počele koristiti i u školskim udžbenicima. Postoji odnos između slike i teksta, jedna podupire drugu i ostvaruju međudnos gdje obje strane dobivaju nešto jedna od druge. U daljnjem radu analizirala sam tekst i ilustraciju prerađene bajke, prilagođene slikovnici i ilustriranoj knjizi, te sam priložila slike kako bi vizualno približila čitatelju razliku između njih.

2. DJEČJA KNJIŽEVNOST

Solar (2006) se pita kakva je to književnost doista prilagođena djeci, te nisu li zapravo škola i odrasli oni koji odlučuju o tome što se sviđa upravo djeci. On smatra da je zamisao o posebnoj dječjoj književnosti nastala tek u prosvjetiteljstvu s naglaskom na odgojno-obrazovnom utjecaju književnih djela i da su se ranija iskustava bajki, mitova i legendi nastojala prilagoditi vladajućem moralu i savjesti na što razumljivije pouke.

Crnković i Težak (2002) pojašnjavaju da najčešće postoje tri oznake za pripadnost neke knjige dječjoj knjizi: kao prvo da ju je sastavio »dječji pisac« namjenjujući je svjesno djetetu, tj. imajući pri pisanju neprestano na umu da piše za dijete; druga da ju je objavio dječji izdavač, odnosno dječji odjel neke izdavačke kuće; i treća da je dospjela u knjižari i u knjižnici na regal gdje se nalaze knjige koje su namijenjene djeci. Međutim, vjeruju da se neka knjiga može smatrati dječjom iako nema sve tri navedene oznake jer je pisac pri pisanju nije s namjerom dodijelio djeci, ali su je djeca, s vremenom, prisvojila kao da im pripada; tiskao ju je nakladnik koji inače ne izdaje dječje knjige; i knjižničari nisu je, barem u početku, uvrstili među dječje knjige. Upravo toj kategoriji pripadaju neke najbolje dječje knjige. Dječja književnost ima svoju unutarnju podjelu na vrste, među kojima kao glavne nalazimo slikovnicu, priču, dječju poeziju, roman o djetinjstvu ili dječji roman, a u drugu grupu nalazimo roman o životinjama, basne, pustolovni ili avanturistički roman, povijesni roman, znanstvenu fantastiku, putopise i autobiografska djela.

2.1 Tumačenje dječje književnosti

„Što je, dakle, dječja književnost? To je posebni dio književnosti koji obuhvaća djela što po tematici i formi odgovaraju dječjoj dobi [...], a koja su svjesno namijenjena djeci, ili ih autori nisu namijenili djeci, ali su tijekom vremena, izgubivši mnoge osobine koje su ih vezale za njihovo doba, postala prikladna za dječju dob, potrebna za estetski i društveni razvoj djece, te ih gotovo isključivo ili najviše čitaju djeca“ (Crnković, 1986: 5-6).

„Za jedne je dječja književnost primarno skup knjiga na policama dječjih knjižnica ili dječjih odjela u knjižarama, za druge ona obuhvaća knjige koje prema njihovom mišljenju danas čitaju djeca. Za jedne je ona primarno zabava, za druge pouka. Za jedne je umjetnost, za druge eventualno priprema za nju. Za jedne je ona sve navedeno, za druge nešto treće.[...] Književnost se, naime, poput tolikih pojava dugog trajanja, opire jednostavnim i konačnim definicijama“ (Hameršak – Zima, 2015: 13)

3. BAJKA

Što je to bajka? Pintarić (1999) je lijepo to izrekla u jednoj rečenici, a to je da su bajke baštine cijelog svijeta.

Težak i Težak (1997) navode da su bajke umjetnička refleksija jedne od najjačih ljudskih težnja što se rađaju unutar čovjeka i njegovog osjećaja nemoći da se bar u jednom momentu izvuče iz svoje ekonomske, spoznajne, estetske, etičke, biološke ili tehničke ograničenosti. Bajku prati redovito ambicija da se izmakne od siromaštva i da se ostvari financijska sigurnost. Velika je i čovjekova žudnja za besmrtnošću, za pobjedom nad smrti i za vječnom mladošću, zato su bajke stvorile neki drugi svijet, raj, vodu života, napitak za pomlađivanje i dr. Čežnja za pustolovinom i otkrivanjem nepoznatog, tajanstvenog, dalekog i opasnog je također našla svoj odraz u bajci. Čovjekovo nastojanje da shvati svijet oko sebe i da protumači nejasne pojave u prirodi, navelo ga je da se prikloni mašti, a plod tog nastojanja su mitološke priče i čudesna bića. Djeca traže bajke i duboko ih percipiraju. Preko pravilno usmjerene bajke može se čvrsto utjecati na dijete jer ona pokazuje bitku čovjeka protiv prirode, borbu između dobra i zla, gdje dobro skoro uvijek nadjača zlo. Kada se bajka na pravilan način i u pravo razdoblje upotrijebi, ona nije tek korisna već je i nužna za djetetov razvoj. Kako ističu Hameršak i Zima (2015) bajke su se tijekom povijesti s djecom povezivale u osloncu na uvid različitih disciplina, od biologije, pedagogije i psihologije do znanosti o književnosti.

Pintarić (1999) navodi da ima različitih mišljenja o tome jesu li ili nisu bajke za djecu, ovisno o tome ima li u njima nasilja ili nema. Dok jedni govore da djeci trebaju knjige u kojima će čitati o nasilju, jer im se tako ne krije istina o stvarnom životu, drugi smatraju da bajke sa scenama nasilja nisu primjerene djeci.

3.1 Tumačenje bajki

„Riječ bajka dolazi od glagola bajati, vraćati, čarati, ali izvorno i pripovijedati. To je „književna vrsta u kojoj se čudesno i nadnaravno prepleće sa zbiljskim na takav način da između prirodnog i natprirodnog, stvarnog i izmišljenog, mogućeg i nemogućeg nema razdvajanja ni suprotnosti.“ (Solar, 2006: 33).

„Bajke tumače primarno kao književni žanr koji dječjim čitateljima omogućuje umjetnički užitak, aktivaciju kreativne imaginacije i zaranjanje u svijet ispunjen nesvakidašnjim događajima i pustolovinama“ (Hameršak – Zima, 2015: 238).

„Bajka je jednostavna prozna vrsta prepoznatljiva po čudesnim pretvaranjima, jedinstvenom zbiljskom i nadnaravnom svijetu, ponavljanju radnje, prepoznatljivim likovima, sukobu dobra i zla, nagradi i kazni, postavljanju uvjeta i kušnji, odgađanju nagrade te čarobnim predmetima i čudesnim pretvaranjima. U određenju bajke pojam *čudesno*, *čarobno* ili *nadnaravno* govori o njezinoj posebnosti i ljepoti među pričama, te je mnogi nazivaju kraljicom priče“ (Pintarić, 2008: 7).

3.2 Osnovne značajke bajki

Solar (2006) navodi kako bajka ima dva oblika; usmenu, tzv. narodnu bajku, te umjetničku bajku koja je nastala na osnovi usvajanja, ali i novog oblikovanja bitnih osobina usmene bajke. Oba oblika nije sasvim lako razlikovati jer su prvi pisci usmenih bajki, braća Grimm i Charles Perrault, posudili iz usmene tradicije već popularne bajke, te ih djelomično preuredili i dotjerali sukladno svom književnom afinitetu.

Pintarić (1999) ističe da je umjetnička bajka nastala na osnovi narodne, te navodi da se u klasičnim bajkama pričaju priče o likovima gdje je siromah postao bogat, gdje je pravda nadjačala nepravdu, ljubav zavist, ljubomoru i mržnju, a poniznost aroganciju. Smatra da su bajke ponajprije slika moralnih ljudskih postupaka sa izraženom vjerom u dobro, ali se dobro ne nudi bez muke i odricanja. Na početku zlo je strašno, moćno i dominantno i događa se da privremeno i zavlada, ali koliko je vjera u dobro snažna, toliko moć zla se smanjuje da se na kraju i izgubi. Dobro se pruža u jednakoj mjeri kako dobrim tako i okrutnim likovima, ali jedino oni dobri ga znaju prepoznati te ga prihvaćaju, ono se nudi neizravno i skriveno zato da ga nitko ne može ni očekivati. U klasičnim bajkama najčešće nalazimo odrasle likove koji se dijele prema socijalnom stanju; nalazimo one bogate poput kraljeva i kraljice, kraljevine i kraljeviće, bogatih trgovaca i one siromašne poput ribara, siromašnih trgovaca, drvosječa, mlinara ili nekog siromašnog čovjeka. Dobrota likova često bude

i izgledom iskazana, ali to nije pravilo. Dobra djevojka je često vrlo lijepa, uspoređuje ju se sa prirodom, sunčevim sjajem, bisernim očima, lijepim govorom. Nekada i zli likovi budu darovani ljepotom, poput zle maćeha iz *Snjeguljice*, ali je ona toliko zavidna na Snjeguljičinoj ljepoti da ju ta zloba odvede u smrt. Nalazimo još razne likove koji mogu biti i dobri, a i zli poput *Vila* koje su smatrane vladaricama magije. Ne zna se njihovo podrijetlo, ali se stječe dojam da su na samom početku bile božice koje su čuvale i štatile polja, te se pojavljuju u grupama po troje što upućuje na trodijelni tempo života: rođenje, život, smrt. Vrlo se lako uvrijede i često su osvetoljubive, izmišljaju podvale i rade pakosti, ali može ih se nadmudriti, prevariti, poraziti i nadigrati. Vile su vezane uz zrak, a *čovječuljci* i *patuljci* su vezani uz zemlju i tlo, oni su njihovi duhovi, vezuju ih uz pećine i špilje gdje sakrivaju svoje kovačke radnje. Uglavnom su velikodušni, vrijedni i osjećajni. Simbol zla je *Zmaj*, on je stražar sakrivenog blaga i onaj kojeg se treba pobijediti da bi se dospjelo do blaga, a u svladavanju zla pomažu *životinje* i *biljke*. Često životinje znaju biti zle, npr. Vuk u *Crvenkapici*. Nagradu zavrjeđuju jedino dobri likovi, a biti dobar, u bajkama implicira istodobno biti skroman, pristojan, moralan, i human. Dobro očekuje teška nevolja, ali i nagrada, koju čini odgođeno dobro, pa se po tome može zaključiti kako bajke naginju prema biblijskom stajalištu. U nekim djelima, npr. Ivane Brlić Mažuranić, Tihomira Horvata, Josipa Cvrtila, po dobro nije potrebno otići daleko, jer ono se nalazi vrlo blizu, unutra u našem srcu. U bajkama se zlo može previdjeti, ali se ne može izbjeći, ali uvijek postoje neke sile, osim dobrih vila, koje pomažu dobrima. Najčešće, zle maćeha, ali i drugi zli likovi, pretvaraju kraljeviće i kraljevine u životinje kao: zvijeri, žabe, bijeli medvjed, golubovi, golubice, labudovi, lisice, zmije, itd. Pretvorba može ujedno i biti kazna za zlobu. Npr. u bajci *Ljepotica i zvijer* dvije zavidne sestre su pretvorene u kipove kako bi vječno gledale sreću svoje najmlađe sestre. Da bi se začaranost likova ukinula treba se ispuniti neki uvjet. *Blago* označava simbol u bajkama kojemu se žudi, ali je također i generator zla, radi toga je prikriveno u špilji, pećini ili pod zemljom i zato se mora uložiti trud da bi se stiglo do njega. Taj napor pruža mogućnost liku da se predomisli i odustane od blaga, ali ako do toga ne dođe, oni zaslijepljeni njime često stradavaju. *Čarobne riječi* i *predmeti* služe dobrima, a odmažu i kažnjavaju zle. Među najpoznatijim čarobnim predmetima nalaze se: štap, svjetiljka, mlin, mač, zvonce, itd., ali i čarobne riječi: *Sezame, otvori se!* Kako nadalje navodi Pintarić (1999), bajke sadrže strogu kompoziciju čiji se temelj sastoji od ponavljanja; *uvoda* nema, ne postoji ili je veoma kratak, sastavljen je od jedne do dvije

rečenice u kojemu se obavještava o mjestu, periodu i protagonistima, a ponekad i moralnim karakteristikama lika, kao npr. u *Trnoružici: Bio jednom jedan kralj i kraljica koji nisu imali djece*. Vidljivo je da se događaj zbio na neodređeno vrijeme u neodređenom mjestu. *Fabula* je ispričovijedana jednostavnim frazama bez dugačkih opisa, a u *vrhuncu* dolazi se do sukoba između dobra i zla, gdje dobri likovi bivaju pobjednici. U *zaključku* se najčešće govori kako dobri likovi bivaju nagrađeni, a oni zli kažnjeni. *Brojevi* u bajci ne iskazuju samo količinu nečega, nego i ideje, snagu i sile. U različitim narodima brojevi imaju drugačije značenje; uglavnom se smatra da riječ ima veliku moć, ali da moć brojeva je još veća i snažnija. U bajkama se učestalo pojavljuju brojevi: tri, sedam, dvanaest, četrdeset, sto. Broj *tri* je temeljni broj i izraz je intelektualnog i duhovnog reda i savršenosti, te je u bajkama najprisutniji: tri kćeri, tri sina, tri dana, tri vile, tri puta se nešto događa. Broj *sedam* nalazimo u bajkama i legendama, npr.: sedam dobrih patuljaka (*Snjeguljica*), sedam zlatnih tanjura, vilica, noževa i žlica (*Uspavana ljepotica*). U kršćanskoj simbolici se navodi da je Bog stvarao svijet sedam dana. Kako ističe i dalje autor, broj *dvanaest* je broj prostorno-vremenskih dioba. Pun je značenja i u kršćanskoj simbolici; Isus je birao 12 učenika; Jakov je imao 12 sinova koji su preci dvanaest plemena; drvo života je imalo 12 plodova, a znači i broj Božjeg naroda i Crkve. U bajkama kralj zna imati 12 sinova (*Neznana sestra*). Broj *četrdeset* je simbol kušnje, slutnje, kazne ili pripreme. Kroz povijesti njime su obilježeni glavni događaji. Četrdeset mjeseci je Isus propovijedao, ukazao se nakon četrdeset dana učenicima svojim; David i Salomon vladaju četrdeset godina, kad je Mojsije imao četrdeset godina Bog ga je pozvao, Mojsije je na vrhu Sinaja boravio četrdeset dana. U bajkama taj broj nalazimo u *Ali Babi i Četrdeset razbojnika*, i taj broj je učestao u bajci *Četrdeset Pletenica*: djevojka se zove Četrdeset Pletenica, nju dvori četrdeset sluškinja, otima četrdeset divova i isto toliko vojnika, a vezir je dobio zadatak da dođe do čuvene ljepotice za četrdeset dana.

3.2.1 Narodne bajke

Crnković i Težak (2002) tvrde da se narodna priča širila i dijelila usmenim putem te da je veoma stara i prisutna među nama toliko dugo ujedno koliko i jezik. Na početku nije bila stvarana za djecu, ali tijekom stoljeća, su je djeca prisvojila sebi, a slušali su je zajedno sa odraslima. Usmena narodna bajka nema utvrđeni tekst, jer

je svatko tko bi ju pričao uveo neke promijene i preuredio na svoj način, npr. smatra se da su bake i majke prilagođavale bajke djeci, a to su jednako činili i prvi dječji književnici koji su bilježili narodne priče namijenjene djeci.

Solar (2006) ističe da svi narodi imaju narodnu bajku i isto tako da se u njima nalaze natprirodni protivnici, ali i čarolije, pomagači i čuda, neizostavni čarobni predmeti, bračni i ljubavni odnosi, traganja i putovanja, dobro i zlo, mudri savjeti i ostalo. Usmene bajke se drže strogo nekih konvencija, odnosno pravila, poput uvodnih dijela kao npr. „tako bijaše nekoć“, nakon čega slijedi radnja nanošenjem neke štete ili odlaskom, npr. lika od kuće. Zatim slijede događaji gdje glavni lik svladava putem prepreke uz pomoć raznih pomagača, a kao završetak navodi se ispravljanje štete, pobjeda dobra nad zlim ili sretan povratak lika kući. Likovi koji se najčešće pojavljuju u bajkama su carevi, maćehe, zmajevi, vile i patuljci, događanja su fantastična, a pojava čudesnog, npr. gdje životinje govore, ne zbunjuje likove, niti ih zaprepasti. Glavni je lik na samom početku uvijek podcijenjen, a na svršetku postaje „pobjednik“. Smatra se da su usmene bajke nastale u srednjem vijeku, prema nekim teoretičarima ne isključuje se mogućnost da su velik utjecaj na njih mogle imati arapska i indijska književnost (npr. zbirke *Tisuću i jedna noć* i *Pančatantra*).

3.2.2 Umjetničke bajke

Pintarić (1999) ističe da su za prijelaz bajke, narodne u umjetničku, zaslužni Charles Perrault i Braća Grimm, a za prelazak u fantastičnu priču zaslužan je Hans Christian Andersen, te da sve bajke koje su kasnije nastale izvlače motive ili iz andersenske ili klasične poetike.

Crnković i Težak (2002) ističu da su umjetničke bajke, premda kreacije umjetnika, zadržale specifičnu očitu vezu s narodnom bajkom. Umjetnička priča razvila se iz narodne tako što se u prepričavanju priča unosilo vlastite elemente. Solar (2006) navodi da se umjetnička bajka razvila tako što se postupno mijenjala narodna bajka, uvodeći opise prirode, ambijenta, likova i njihovog duševnog stanja. Likovi se sve više izgrađuju kao karakteri, dobivaju psihološku karakterizaciju, zastupnici su dobra i zla, a pothvati i postupci se motiviraju; uzdiže se na viši stupanj moral, sve više se pridaje pažnja i socijalnoj perspektivi zbivanja, te svršetak nije

uvijek pozitivan.

Pintarić (2008) navodi da Hans Christian Andersen, pored stalnih stereotipnih uvoda poput „Bio jednom jedan kralj...“, bajku započinje opisima krajolika, razgovorom, izmjenom pripovjedačeva gledišta ili karikiranjem klasičnoga početka, npr.: „Bila jednom prava pravcata učenica...“. Dok u klasičnoj bajci nalazimo na vrlo sažete opise, umjetnička bajka proširuje pripovjedačke metode. Opisi junaka, mjesta i razdoblja su sve bogatiji i sa više sadržaja, učestali su prostorni opisi i opisi krajolika i stilske figure, a djelovanja likova je dodatno motivirano. U modernim bajkama lik ne mora biti uvijek kraljević, drvosječa, pastir, čarobnjak ili vila, već može biti svašta, kao npr. odbačen komadić razbijene boce, figurica, igračka, lik izrezan od papira itd. U modernim bajkama javlja se i izostavljanje kazne ili nagrade koja zna zaobići ili stići prekasno onima koji su ju zaslužili, npr. smrt lika nakon moralne pravde. Pintarić (2008) navodi da je Oscar Wilde podigao bajku na visok nivo što se tiče estetike i jezično-stilske figure, što se može vidjeti po odabiru motiva i tematike, po razvoju likova, po specifičnom preplitanju stvarnog i čudesnog. U daljnjem razvoju bajke, braća Karel i Josef Čapek, ne ističu priznanja i nagrade ili kazne po zaslugama, negoli prikazuju suvremenu zbilju, često tragično za prosječnog čovjeka; traže smiješne situacije, nonsensne, koje zadese običnog čovjeka na osnovu važećih propisa i zakona.

4. BAJKA I DIJETE

Bettelheim (2004) navodi da je bajka odgojno sredstvo i pomoć pri odrastanju koja prati unutrašnji rast i razvoj djeteta, te ga potiče, podržava, ohrabruje i uspješno „rješava“ probleme kao što su npr., suparništva između braće i sestara, kako se nositi sa prvim izljevima bijesa, tuge ili ljutnje, kako se uhvatiti u koštac s „divovima“ (odraslim ljudima) i kako se obraniti u „mračnoj i dubokoj šumi“ (svijetu), i dr. Nadalje, autor objašnjava da bajka podilazi djetetovom nesvjesnom, vodi ga kroz odrastanje, kroz šumu punu opasnosti, upotrebljavajući simbole i slike koje dijete lako prihvaća. Smatra da bi priča, kako bi zadržala djetetovu pažnju, morala ga prvenstveno zabavljati i pobuditi mu radoznalost, no za obogatiti mu život, mora poticati mu maštu. Priča mora djetetu pomoći izgraditi um i razjasniti osjećaje, mora biti prilagođena njegovim brigama i željama, priznavati djetetove teškoće i istodobno ukazivati na rješenje problema koji ga zbunjuje. To znači da bi priča, kako bi bila učinkovita, morala biti povezana sa svim vidovima djetetove osobnosti, bez omalovažavanja, podržavajući njegovo pouzdanje u sebe i u budućnost. Dijete smislenost života nalazi kroz bajke. Nemaju sve bajke sretne završetke, ali bajke koje ih imaju ohrabruju dijete da se nosi sa svojim emocijama na putu prema odrastanju, jer mu pokazuju da se borba isplati i daje mu nadu u pravedan svijet, znajući da dobro biva nagrađeno, daje im utjehu da nisu unaprijed osuđeni na propast, te im daju unutarnju snagu za borbom.

Krauth (2000) navodi da se Bruno Bettelheim i mnogi drugi psihijatri služe bajkom u terapeutske svrhe, jer im je bajka služila kroz rad i pomogla da uvide kroz stečenu praksu kako djeca različito reagiraju na pojedine bajke što je u konačnici pomoglo ukazati na vrstu problema s kojom se djeca trenutno bore, a nekada čak i na traume koje imaju.

Bettelheim (2004) smatra da je najvažniji i najteži zadatak u djetetovom odgoju pomoći djetetu da nađe smisao života i da uči bolje razumjeti sebe kako bi bio sposobniji razumjeti druge, a za to su mu potrebna iskustva odrastanja. Najveći utjecaj na njega imaju roditelji, odnosno oni koji skrbe o djetetu, a dok su djeca mala veliku važnost ima književnost iz kojih crpe informacije, a najbogatijom i zadovoljavajućom se smatra narodna bajka. Kroz bajku dijete nalazi smislenost života koji ga okružuje. Bajka daje poruke u raznim oblicima da je borba protiv velikih

poteškoća potrebna i neizbježna i to čini na jednostavan način, bez pojedinosti, zanemarujući ono što nije važno. Likovi su jednostavni, ili zli ili dobri, nisu ambivalentni, složeni kao mi ljudi, npr. jedna je sestra lijepa, a druga ružna, jedan brat je dobar, drugi zao, jedan pametan, a drugi glup. Takvo prikazivanje omogućuje djetetu da lako shvati razlike i da vidi da i između ljudi postoje velike razlike i da svako može birati i opredijeliti se za ono što želi biti, te tako može graditi svoju osobnost. Dijete ne bira na temelju ispravnog i neispravnog, već na temelju toga koji će mu lik biti simpatičniji i tako se opredjeljuje želi li biti dobar ili ne. Bajke doprinose pozitivnom psihološkom unutarnjem razvoju djeteta. Dijete će, ovisno o svojim trenutnim interesima i potrebama, izvlačiti različita značenja iz iste bajke. Neovisno o spolu i dobi djeteta i bez obzira na spol i dob junaka priče, bajke imaju veliko psihološko značenje za djecu i pri odabiru najbolje je uvijek slijediti djetetove želje, a ne nuditi i objašnjavati zašto je bajka koju želimo čitati baš privlačna za njega jer to bi samo uništilo čar priče. Bajka je čarobna baš zato što dijete ne zna kako je priča izvela svoje čudo nad njim.

4.1 Utjecaj bajke na dijete

Bettelheim (2004) navodi da bajka ima velik utjecaj na dijete, a da bi bila kvalitetna mora sadržavati elemente, koje navodi i Tolkien, poput mašte, bijega, utjehe i oporavka; bijeg od ugroženosti, prijetnji, rizika, neugodnosti; utjehu koja pruža nadu u bolju budućnost, opstanak, opću dobrobit; te oporavak od očajanja i beznadnosti. Koliko god pustolovina bila čudnovata, strašna i opasna, kada sadrži sretni završetak, kada u njoj dođe do zaokreta situacije, tada dijete dođe i do predaha, opuštanja, olakšanja i ohrabrenja. U konačnici taj bijeg i utjeha su potrebni djetetu kako bi se osnažilo prije susretanja s čudima života. No, autor ističe da postoji još jedan element, neophodan za bajku, a to je ugroženost junaka, bila ona moralna ili tjelesna. Nakon što priča krene, glavni lik ulazi u razne opasnosti; dijete se poistovjeti s junakom, te vidi svoj život, miran i ugodan, sve dok iznenada ne biva bačen u neku teškoću bez, njemu, razumna razloga, npr. kada roditelj, pun ljubavi, odjednom ima nerealne zahtjeve i prijeti. Kao što nekad biva u bajci, tako se i neka djeca prepuštaju beznađu i čekaju čarobnog spasioca, a neka djeca se trude skloniti od strašne sudbine, kao što je to učinila npr. Snjeguljica kada je pobjegla od zle maćehe.

Čovjekov najveći strah, još od malena, strah je od odvajanja, napuštanja i bojazni da ćemo biti sami. Najveća nada nam je da to nikada ne doživimo i budemo napušteni. Bajke imaju tu moć da utječu na djetetovu sreću i zadovoljstvo dajući mu utjehu. Autor ističe kako bajka na simboličan način, sugerira djetetu da u sebi, svome tijelu, posjeduje sve ono potrebno za ostvarivanje i doseganje onoga što želi. Postoje procesi, unutarnje i vanjske borbe kojih dijete nije svjesno, a koje mu bajka prikazuje.

5. SLIKOVNICA

Slikovnica je knjiga namijenjena djeci i to je prva knjiga s kojom dijete dolazi u kontakt i s kojom se upoznaje. Koliko god se ona činila kratkom, ona je doista u očima djeteta knjiga. Već tijekom prve godine života ona dopijeva u dječje ruke.

Crnković i Težak (2002) ističu da slikovnica nije klasična književna vrsta, nego da je mješavina književnog i likovnog izražaja, odnosno da upotrebljava i jezično i likovno prezentiranje stvarnosti djetetu. Slikovnica priča i riječima i slikom te iziskuje povezanost, bliskost i suradnju dvaju umjetnika, pisca i slikara, no pisac može ujedno biti i slikar ako to umije. Slike pričaju jezikom koji nema potrebe prevoditi, te slika i tekst zajedno duboko utječu na dijete. U načelu je kratka, nudi razne teme, a namjena joj je poučna ili umjetnička. Slikovnice koje su poučne ili informativne služe djeci kao pomoć pri upoznavanju okoline što ih okružuje, životinjskog i biljnog svijeta, raznih ljudskih djelatnosti, odnosno svega onoga što obuhvaća prirodu i društvo, ali isto tako mogu uvesti dijete u pojedine predmete, poput matematike, vjeronauka, kemije i sl. Umjetničke slikovnice teže doživljaju svijeta i izgradnji unutrašnjeg odnosa unutar čitatelja (malog gledatelja) i svijeta.

Kako ističu Hameršak i Zima (2015) slikovnica nije samo dvodimenzionalna (likovnost, verbalnost), nego je trodimenzionalna radi njezine taktilnosti. Njezina fizička pojavnost, odnosno oblik u kojem se slikovnica pojavljuje, stapa umjetnost i razonodu.

Hlevnjak (2000) smatra da je slikovnica zbir malih slika, odnosno ilustracija, koje daju karakter slikovnici i prema kojoj ju vrednujemo. Slika pojačava ugođaj teksta, a djeca se zahvaljujući stiliziranim slikama, ilustracijama predmeta, likova i pojava uče apstraktnom razmišljanju. Sliku ne treba opterećivati nepotrebnim detaljima, već treba biti što jednostavnija kako ne bi odvlačila pažnju. U slikovnicama što sadrže bajke i priče, ilustracije mame čitatelja (gledatelja) da vidi između redaka mnogo više od skromnih slika te sam asocira i stvara nove slike. Slika se lakše i brže čita od riječi i to je njezina prednost i razlog što je omiljena dječja knjiga. Jer, kako navodi Čačko (2000), dijete ne treba tekst za čitati, već „čita“ samo slike, slike su te koje potiču njegovu maštu.

5.1 Tumačenje slikovnice

„Što je slikovnica? Jednostavno rečeno, knjiga slika ili naziv koji se obično koristi za imenovanje knjige sa slikama namijenjene djeci“ (Štefančić, 2000: 83).

„Slikovnica je i tekst, ilustracije i cjelokupni dizajn, ona je proizvodni i komercijalni predmet, socijalni, kulturalni i povijesni dokument, i, naposljetku, djetetovo iskustvo. Kao umjetnički oblik ona podrazumijeva međuovisnost slika i riječi, na istovremenoj pozornici dvostranice, kao i dramu okretanja stranica“ (Bader prema Narančić Kovač 2011: 30, istaknule Hameršak i Zima, 2015: 164).

„Slikovnica je knjižni proizvod i time dionik nakladničkog procesa i nakladničke proizvodne i kulturalne interakcije, pri čemu u tome procesu i toj interakciji ona odražava i određuje nakladničke zahtjeve i prakse oblikovanja i prezentacije, što uključuje i paratekstualnu, peritekstualnu i epitekstualnu razinu, čija se važnost proporcionalno naglašava u najnovije doba“ (Hameršak i Zima, 2015: 167).

5.2 Knjiga ili igračka?

Hameršak i Zima (2015) ističu da se u Hrvatskoj, u drugoj polovici 19. stoljeća, slikovnice doživljavaju kao igračke. Tada počinju i objave prvih slikovnica na hrvatskome jeziku koje se nisu kategorizirale niti zaprimale u Knjižnici Pravoslavne akademije (od 1874. kraljevskoj sveučilišnoj knjižnici, danas Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici), iako je bila na snazi zakonska odredba o primanju i pohranjivanju svih knjiga tiskanih na teritoriju Hrvatske i Slavonije. Početkom 20. stoljeća Marija Jambrišak naziva slikovnice „posebnom vrstom igračaka“, te naglašava nužnost odraslog su-čitatelja. Nekoliko godina ranije (1891), slikovnicu određuju kao knjigu za „prvu dob“, a slike se navode kao „pomoć“ za dječje spoznavanje veze predmeta i pojmova koje ne trebaju biti od velike umjetničke vrijednosti jer su smatrali da ih dijete neće moći razumjeti.

„Prva istraživanja utvrdila su da se slikovnička izdanja pojavljuju oko 1880. godine.“, Batinić i Majhut (2001) (istaknule Hameršak i Zima, 2015: 185), kao najstariju sačuvanu hrvatsku slikovnicu određuju *Domaće životinje* iz 1885. (autor

teksta Josip Milaković), dok kao najstariju dostupnu hrvatsku slikovnicu izdvajaju *Dječju čitanku o zdravlju* iz 1927., za koju ilustracije radi Vladimir Kirin, a stihove piše Ivana Brlić-Mažuranić.

„Razdoblje šezdesetih godina 20. stoljeća u Hrvatskoj je vrijeme društvene i akademske afirmacije dječje književnosti“ (Hameršak i Zima, 2015: 179), i već 1961. godine Centar za dječju knjigu i štampu Saveza društva Naša djeca organizira prvi stručni skup, savjetovanje o slikovnici, koji se odnosi na diskurs o „prvoj knjizi djeteta“ i odnosa između likovnog i literarnog u slikovnici i na dobnu diferencijaciju dječjih reakcija na slikovnicu. Također se službeno artikulira i diskurs o lošijoj, odnosno nekvalitetnoj slikovnici.

Hameršak i Zima (2015) ističu da u časopisu *Umjetnost i dijete* (1971) Marjana Kobe objavljuje članak u kojem analizira strategije adaptacije bajki u slikovnicama, te upozorava na simplifikaciju i izbjegavanje dramatičnosti uz naglašavanje akcije, što smatra nekom vrstom normiranja, podcjenjivanja i zaštite djeteta u onodobnom društvenom okolišu. Vladimir Kolesarić (1972) objavljuje istraživanje vezano uz vizualni aspekt slikovnice, gdje navodi da predškolsko dijete oba spola pozitivno vrednuje ilustracije koje likovni pedagozi ocjenjuju lošima. Ovi i drugi prilozi u spomenutom časopisu, tijekom 1970-ih i 1980-ih pokazuju da se u ovom razdoblju slikovnica tumači u intuitivnim, afektivnim, pedagoškim i tek iznimno kulturološkim kategorijama. U razdoblju 2000-ih slikovnicom se bavila i Diana Zalar, koja u suradnji s metodičarkama i odgajateljicama analizira trideset i šest slikovnica ili ilustriranih knjiga, kao odgojna sredstva i sredstva rane pismenosti te uključuju metodičku i kreativnu implementaciju slikovnice u dječje, osobito vrtičke, aktivnosti. U novom stoljeću produkcija slikovnica se osjetno povećava, no izrazito nauštrb kvalitete. Tijekom dvadesetih godina 20. stoljeća počinju se pojavljivati hrvatski ilustratori koji izlaze iz anonimnosti.

5.3 Funkcija slikovnice

Čačko (2000) navodi da slikovnica ima nekoliko funkcija koje idu u korak s potrebama djece i njihovim odgojem, a odnose se na razdoblje koje obuhvaća predškolsko doba i doba čitatelja početnika. Prije svega ističe informacijsko-odgojnu

funkciju, gdje će dijete moći dobiti odgovor na mnoga pitanja koja samom sebi postavlja ili ih postavlja roditeljima, ali uspijeva i dobiti naputak, savjet za probleme kojih još nije bilo svjesno. Dijete će postepeno uvidjeti da je knjiga resurs iz kojega može crpiti informacije i stjecati znanje, te da slikovnica (na kvalificiran način), jednostavnije pojašnjava na koji način razumjeti veze, odnose i promjene između stvari i pojava, te pomoću nje postepeno uči graditi mišljenje: sintezu, analizu, generaliziranje, usporedbu, pa čak i apstrakciju. Zatim ističe spoznajnu funkciju, gdje dijete uz pomoć slikovnice ispituje svoje spoznaje i stečeno iskustvo o odnosima, stvarima i pojavama te prima povratnu informaciju i sigurnost da su njegove spoznaje i znanja ispravni, a stavovi adekvatni. Sa stajališta socijalizacije djeteta, Čačko (2000) smatra da je vrlo važna iskustvena funkcija slikovnice jer je nekoć dijete obrtnika ili seljaka sudjelovalo u proizvodnom procesu prema svojim sposobnostima, dok danas, pogotovo gradsko dijete, ne prepoznaje ozračje u kojem su generacije prije njega rasle i živjele (domaće životinje, šumsko cvijeće, voćke, povrće, leženje pilića, pečenje kruha i slično), te o tim stvarima doznat će samo iz knjige ili televizije. Zato baš slikovnica može pomoći u razmjeni iskustava i uspostaviti vezu među dviju generacija, djeteta i roditelja. U slikovnici itekakvu ulogu ima njena estetska funkcija, koja potiče djetetov osjećaj za vanjsku ljepotu, pobuđuje u njemu emocije i ne pušta ga ravnodušna prema svijetu, utječe na njegovu pamet i osjećaje, te značajno djeluje na njegov ukus. Dijete će vrlo rado posegnuti za lijepom knjigom, a likovna i grafička komponenta nerijetko su jedini i ključni poticaji i motivacija koji stvaraju zanimanje za knjigu. Još jedna, ali ne manje važna za djecu, jest i zabavna funkcija slikovnice. Dijete se s knjigom mora igrati i zabavljati, jer kroz igru upija znanje. Čičko (2000) ističe da se pojavio i novi žanr slikovnice, problemske, koje imaju funkciju baviti se problemima svakodnevnog života, a koji obuhvaća međuljudske odnose u obitelji i društvu, gdje nalazimo dijete u žarištu zanimanja. One pomažu djeci, a i roditeljima u prepoznavanju problemskih situacija i olakšavaju takve situacije u njihovom životu.

Hameršak i Zima (2015), ističu da slika, odnosno ilustracija, prema Wolgastu, ima funkciju razvijanja umjetničkog ukusa kod djece. Njezin je cilj odgojiti, uputiti i uvesti u osjetilni i misaoni svijet obrazovnih, odnosno odraslih. Oni smatraju da slikovnica ima ključni utjecaj na razvoj umjetničkog senzibiliteta djeteta. Lange, u skladu sa svojom okrenutošću psihologiji, smatra da slikovnica ima funkciju razvojne,

odgojne psihologije, te tvrdi da je njezin cilj ponuditi djetetu neku vrstu zabavnog procesa promatranja koji može imati didaktičku dimenziju, te aktivirati djetetove sposobnosti za domišljata vizualna opažanja.

Hameršak i Zima (2015) ističu da tijekom 1960-ih na kreaciju slikovnica utječu tašizam, pop-art i apstraktna umjetnost koji imaju važnu funkciju u poticanju dječje maštovitosti. Iako slikovnica ima jednostavnu formu, ona utječe na djecu psihološki, psihoanalitički i kao terapijsko sredstvo u odgoju.

Halačev (2000) ističe da na djetetov psihološki razvoj utječe i samopouzdanje, te smatra da neki sadržaji koji se mogu naći u slikovnicama mogu pridonijeti njezinom razvoju. Takvo samopouzdanje se odražava kao unutarnja sigurnost, pozitivna slika o sebi, te povjerenje u sebe i u svoje sposobnosti.

5.4 Slikovnica i tekst

Majhut i Batinić (2017) ističu da je trebalo vremena ne samo za uvođenje slikovnice kao vrste u dječjoj književnosti, već je trebalo i vremena da se ona pokaže kao društveno korisna i bitna i da njezini autori bivaju predstavljeni javnosti. Iako je slikovnica oslonjena na sliku, ona se veže više uz tekst. Sve do 1945. zapisano je dvostruko više autora teksta nego autora slika, a to zato jer su tada smatrali da su ilustracije nešto što se može, a i ne mora naći u knjizi. Također, smatralo se kako ilustratori samo razvijaju ideje tekstopisaca, stoga su se imena ilustratora počela kasnije zapisivati. Nadalje, autori prikazuju dinamiku navođenja imena ilustratora u hrvatskim slikovnicama, uzimajući u obzir samo one slikovnice u kojima je navedena godina objavljivanja, dakle izdvojili su 106 ilustratora od ukupnih 140, u cijelom korpusu slikovnica (506). Za svako desetljeće odredili su postotak slikovnica u kojima su navedena imena ilustratora u odnosu na broj objavljenih slikovnica u tom desetljeću. Primjećuje se da je u početku razvoja slikovnice autor teksta bio dominantan nad autorom ilustracija.

Majhut i Batinić (2017) navode da su u početku kod slikovnica prevladavale kratke pjesme i da se njihov sadržaj podudara sa sadržajem ilustracija, odnosno da se u tekstu ne pojavljuje ni jedan lik koji nije u ilustraciji i obratno. Lagano uvođenje

ilustracije u prvi plan svjedoči o pomaku viđenja slikovnice što doprinosi pojavi slikovnice s malo teksta, pa čak i one bez teksta. „Tekst je dakle dopustio slici da sama priča. Dapače, većinu informacija daje upravo slika.“ (Majhut i Batinić, 2017: 224).

Majhut i Batinić (2017) navode da je slikovnica od 1880. do 1945. prolazila kroz razne promijene što se tiče likovnog i grafičkog izražaja, dok se tekst mijenjao lagano. Krenula je od dječje publike da bi postala i oglasnik za proizvode, od skupe knjige došla je do potrošne robe. Nadalje, autori su prikazali vrste teksta koje se nalaze u slikovnicama i vrste sadržaja.

Majhut i Batinić (2017) navode da je najzastupljenija slikovnica u Hrvatskoj do 1945. godine „Tematska slikovnica u stihu“ i da je obrađivala područja vezana uz dječju svakodnevicu, životinje, abecedu ili dječje igre. Rijetko se nailazi na slikovnice s proznim tekstom, koje su najčešće bile kratke, didaktične priče, uz basne, pisane istom shemom: dijete čini što mu je zabranjeno, odrasli (većinom majka) ga upozorava da to ne radi, a ako dijete prekrši zapovijed, slijede posljedice zbog neposluha. U formi ABC slikovnica nailazimo na minimalno teksta, imenovanja ilustriranih predmeta ili bića, a svrha im je pomoć pri učenju čitanja. Pripovjedne slikovnice su najčešće bile prerade klasičnih bajki, sastavljene u dvije stranice s nekoliko slika; jako je mali udio takvih slikovnica.

6. ILUSTRIRANA KNJIGA

Javor (2006) navodi da u Hrvatskoj imamo bogatu tradiciju ukrašavanja i ilustriranja knjiga te da su, kao i u ostatku svijeta, ilustratori bili prvo anonimni. Iz anonimnosti izlaze tek u 20. stoljeću, kada neki novi pogledi na dijete i njegovo djetinjstvo počinju poticati rast knjige namijenjene djeci, koja omogućava razvoj ilustracija i ujedno tako raste i svijest o ilustraciji kao o umjetničkoj disciplini. Na početku, umjetnici koji su ilustrirali knjige to su radili usput, mimo svojeg temeljnog zanimanja, a danas postoji sve značajniji broj novih, mladih autora koji se u Hrvatskoj bave takvim ilustriranjem, te izlažu svoje radove na međunarodnim izložbama.

Štefančić (2000) navodi da je pojava ilustracije utjecala na razvoj knjiga za djecu, te da su se u početku ilustracije pojavljivale u svim knjigama, neovisno o namjeni i sadržaju. Smatra da je glavni razlog rasta uporabe ilustracija u knjigama namijenjena djeci, taj da su izdavači željeli pomoći mladim čitaocima lakše vizualizirati likove i radnju što se nalaze u pripovijestima i pjesmama. Vitez (2000) smatra da su ilustratori umjetnici koji vizualno dočaravaju tekst i da je knjižno slikarstvo, odnosno ilustracija, likovni izraz koji se oslanja na pisanu riječ (tekst). Ilustrirana knjiga iskazuje autorovu osobnu viziju teksta koja ima namjeru, kod djeteta, pobuditi književnu misao, osloboditi maštu i doprinijeti estetskom odgoju.

Majhut i Batinić (2017) navode da su ilustracije u dječjoj književnosti podupirale prodaju knjiga, te da su bile jeftine pa ih se počelo upotrebljavati i u udžbenicima. S vremenom se uvidjelo da djeca ne reaguju jednako na sve ilustracije i da one nemaju jednak utjecaj na njih, što je dovelo do toga da se počelo malo više razmišljati o likovnom izrazu koji će se ponajprije obraćati djeci. No, ističu da ilustracije nisu tu kako bi samo ukrasile knjigu, već da imaju važnu ulogu u društvu, onu da dijete privuku ka čitanju, da stvore generacije čitaoca i da podignu osnovni nivo obrazovanja. Što se tiče narodnih bajka, autori, smatraju da one mogu biti samo ilustrirane i da ne mogu postati slikovnice jer da bi se stvorila slikovnica na temelju bajke, a tada bi tekst trebalo redovno parafrazirati.

6.1 Odnos ilustracije i teksta

Majhut i Batinić (2017) ističu da tekst i ilustracija ostvaruju međudodnos gdje obje strane dobivaju nešto jedna od druge. Tekst pruža ilustraciji podatke poput imena likova i viđenje događaja, te širi granice ilustraciji dodajući joj svijest o vremenu i prostoru. Ilustracija daje tekstu jasne slike nedefiniranih npr. likova, stvari, njihovih odnosa i položaja te ih određuje, ali ne daje novo značenje tekstu niti ga mijenja, jer tekst je samostalno shvatljiv i bez ilustracije. U primjeru kojeg nadalje navode autori, te koji se odnosi na ilustracije u *Gulliverovim putovanjima*, naveli su za primjer nacrtanog Gullivera sa šešikom kojeg nosi u prva dva poglavlja, ali kojeg nije nikako mogao nositi tada jer se šešir u tekstu pojavljuje tek u trećem poglavlju i takve greške u ilustracijama dovode čitatelja u konfuziju. Stoga, možemo zaključiti da ilustracija ne smije narušavati vremenski tijek priče niti izlaziti iz okvira priče. Ilustracija treba pokazati svoju interpretaciju stvari koje nisu određene, kao npr. boju kose, očiju, debljinu lika, odjeću, obuću itd. Odnos između slike i teksta u ilustriranoj knjizi je takav da tekst objašnjava slike, odnosno stvara smisleni odnos ilustracija koje se nalaze blizu, ali i udaljeno kako bi ih čitatelj mogao shvatiti, jer da lista stranice promatrajući samo slike ne bi mogao naći poveznicu i ne bi mogao stvoriti smislenu priču. U slikovnici, slika priča priču sama za sebe, stvara kontinuitet i bez teksta, te ovdje nalazimo labaviji odnos između teksta i ilustracije. Stoga, možemo reći da ilustracije u ilustriranim knjigama dočaravaju tekst kojemu pripadaju, a slike u slikovnicama su same nositelji informacija.

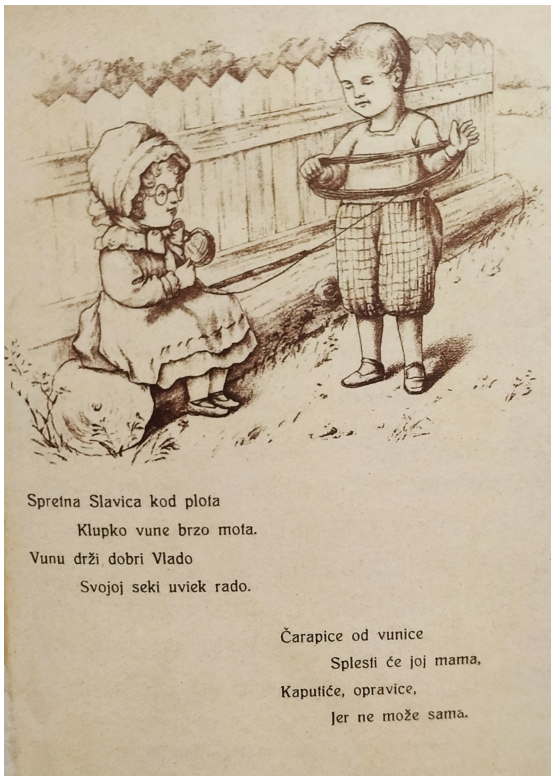
Hameršak i Zima (2015) ističu da se ilustrirana knjiga razlikuje od slikovnice prema tome što u ilustriranoj knjizi zapisani tekst, odnosno sadržaj je jasno shvatljiv, a ilustracija služi za dodatno vizualno opisivanje i predstavljanje napisanog, bilo to pjesma, bajka ili nešto drugo. U slikovnici imamo međudjelovanje teksta i slike i ilustracije ne možemo zamijeniti drugima kao što je to moguće u ilustriranoj knjizi.

Majhut i Batinić (2017) navode da „pri izradi ilustriranih knjiga: pjesnik mora svojim tekstom stvoriti situaciju u kojoj će crtež ili slika biti ilustracija njegova teksta, u kojoj će ilustracija biti neproturječno i potpuno uronjena u kontekst koji će osigurati tekst. Tekst mora biti dominantan.“ (Majhut i Batinić, 2017: 224).

6.2 Likovna komponenta

Majhut i Batinić (2017) ističu da se tek prije početka Prvog svjetskog rata pojavljuju ilustracije koje se očevidno obraćaju djeci. Razvoj tih crteža odvija se tijekom perioda secesije, početkom 20.stoljeća. Radovi postaju jednostavni, nisu akademsko realistični, bitna je konturna linija, odnosno linija koja ocrtava vanjski rub likova ili oblika, npr. livade, lica, kose, odjeće, itd. Trodimenzionalnost objekta i dubina se ukidaju, slika se na plohi ujednačene boje. Ilustracije su bile crtane u nizu i time privlačnije dječjoj publici, a prvi aspekt koji je upućivao na to je ilustracija namijenjena djeci bilo je prevladavanje crteža s likom djece. Za uvidjeti razvoj i razliku između realistične ilustracije (Slika 1) i secesijske ilustracije (Slika 2) priloženi su primjeri iz knjige *Hrvatska slikovnica do 1945.* autora Majhuta i Batinić (2017).

Slika 1. Realistična ilustracija

Slika 2. Secesijska ilustracija

Prva ilustracija (Slika 1) je izrađena na akademski način, likovni element koji prevladava je crta, radi se, dakle, o crtežu koji je vrlo realističan, a druga ilustracija je secesijska (Slika 2) i likovni element koji prevladava je boja, a volumen je usmjeren na vanjske konture.

Autori nadalje navode da je nerijetka praksa, u početku secesije, bila koristiti oba stila, većinom bi omot sadržavao realističnu sliku, a unutrašnjost bi imala secesijske slike. Razlog tome je što nisu bili sigurni hoće li se novi stil svidjeti publici. Kako se svijet brzo mijenjao i kako su se stvarali novi izumi, poput automobila, telefona, radija, itd., tako se i dječji svijet mijenjao i razlikovao od prijašnjih generacija. Tako su i slikovnice tiskane prije Prvog svjetskog rata, djeci rođenoj nakon Prvog svjetskog rata, izgledale zastarjelo radi odjevnih predmeta koji su bili nacrtani. Tridesetih godina secesijske ilustracije bivaju smijenjene jednostavnijim ilustracijama, zaobljenih kutova, prevladavaju žarke boje, posvuda se prikazuje pokret i brzina, načinom da linijama dočaravaju strujanje zraka.

Narančić Kovač (2015) ističe da je složenije ispričati priču slikom negoli tekstom, koja će provesti gledaoca kroz sve faze: uvoda sudionika, glavnog činitelja i krajnjeg cilja. Navodi da se slike čitaju s lijeva prema desno, jednako kao i tekst, te da slike pripovijedaju priču prateći vremenski tijek i prostorne odnose, jer i oni impliciraju kretanje, te s lakoćom vode čitatelja cijelom dužinom priče sve do svršetka. Kada nalazimo istog lika nacrtanog više puta na istoj stranici, to nam implicira da se radi o različitim trenucima i različitim fazama kretanja. Podjela na stranice nam donosi

prirodnu razdvojenost, odnosno svako okretanje stranice podrazumijeva i gibanje u prostoru i naznaku da vrijeme prolazi. Nizanjem vremenski bliskih slika donosi dinamičnost u priči.

7. ANALIZA TEKSTA I ILUSTRACIJE

U sljedećem dijelu rada bit će prezentirane dvije hrvatske narodne bajke koje su prerađene u formi slikovnice i ilustrirane knjige, a koje su ilustrirali hrvatski umjetnici. Bajke su zasnovane na pripovijesti uzete iz naše narodne baštine, a priredile su ih Javor Ranka i Lovrenčić Sanja. Za analizu, odabrala sam bajke u ilustriranoj knjizi i u slikovnici kako bi se mogla kroz analizu i ilustracije bolje uvidjeti razlika između ta dva oblika knjiga za djecu. Odabrala sam različite umjetnike jer se njihov stil razlikuje. Bajku o *Proždrlici* ilustrirala je Pika Vončina, a *Malu Vilu* ilustrirala je Andrea Petrlik Huseinović.

7.1 Proždrlica

Sanja Lovrenčić je prepričala narodnu hrvatsku bajku i preuredila ju u formi slikovnice, a ilustrirala ju je hrvatska umjetnica Pika Vončina. Glavni lik ove priče je Proždrlica, koja je dobila taj nadimak po tome što je to dominantno u njenoj pojavi, odnosno stalno jede, ali usprkos tome ima lijepu figuru. Slikovnica je zadržala mnoge tipičnosti bajke poput uvoda u priču „Bila jednom jedna žena...“, kraljević nema imena, ali kruna označava njegov status. Pojavljuju se vile, koje naravno ostvaruju želje i pojavljuje se simbolika brojeva tri (sobe, vile) i sedam (komada slanine). Nema podijele na dobro i zlo, ali nalazimo lukavu djevojku koja na domišljat način preokreće situaciju u svoju korist i na kraju dobiva što želi. Završetak, kao što to većinom biva, ima sretan kraj. Za prepričavanje autorica koristi standardni hrvatski jezik, te nailazimo na pripovijedanje i na dijaloge između likova. Priča je vesela i poučna, može učiti djecu o snalažljivosti i preokretu situacije za svoje dobro, bez prigovaranja, koristeći glavu i dobro promišljajući kako djelovati da bi si pomoglo. Domišljatost biva nagrađena.

Što se tiče likovnog aspekt, ilustratorica kroz cijelu slikovnicu prati vremenski tijek zbivanja, koristi plohe jednolike boje, a ponekad ilustracije prekrivaju cijelu stranicu bez prisutnosti teksta. Crteži su jednostavni, prevladavaju tople boje, prisutne su konturne linije, i linije koje dočaravaju pokrete npr. kada Proždrlica maše glavom kako bi pojela kobasice obješene na ušima, ili kada drži krunu na kažiprstu,

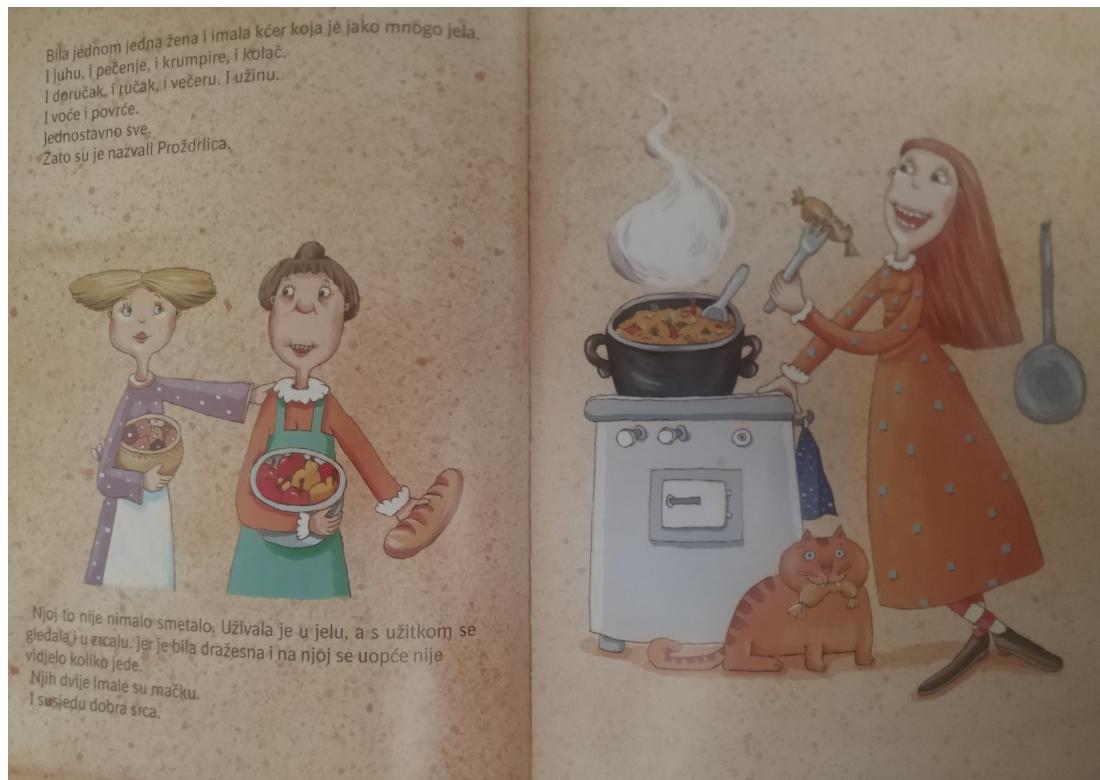
pomoću tih linija mislimo kako ju vrti. Pojavljuju se tri slike u nizu, Proždrlice, na jednoj plohi što upućuje na dinamiku pokreta tijela (kada jede kobasice) (Slika 3).

Slika 3. Proždrlica

Umjetnica pojačava prisutnost simbolike brojeva jer često crta po tri predmeta na plohi, npr. nacrtala je troja vrata, koja su naglašena u tekstu, ali je nacrtala i tri ovce iako u tekstu nije naznačen njihov broj. Na jednoj plohi su nacrtane tri vile (slika 3) i nailazimo na tri krune. Na početku možemo pratiti priču gledajući ilustracije, ne čitajući tekst jer nas umjetnica dobro uvodi u bajku.

Slika 4. Proždrlica

Početa ilustracija (Slika 4) prikazuje majku i kći, možemo pretpostaviti srodstvo jer jedna izgleda mlađa, a druga starija. One drže u rukama gomilu hrane, pa zamišljamo kako je ona važna za priču. Na sljedećoj ilustraciji kći jede, vidimo da se nalazi unutar kuće jer se na štednjaku kuha ručak. Kada okrenemo list, vidimo da je lonac prazan, zatim slijedi vikanje majke na kćerku, možemo pretpostaviti da je radi toga što nema više hrane. Pri ponovnom okretanju lista, mijenja se i prostor, radnja je smještena u dvorištu kuće jer netko stavlja robu sušiti. Pojavljuje se kraljević, prepoznamo ga po kruni. Pri sljedećem okretanju imamo novu radnju, prikazuju se troja vrata iz kojih izvire vuna i tri ovce, te Proždrlicu kako gleda kroz prozor; može se naslutiti da se vjenčala za kraljevića jer vrata su dugačka pa djeluje kao da se nalazi u dvorcu. Nadalje, novi list, nova situacija, ona jede i tri vile ju gledaju i bacaju svoje predmete kao da im ne trebaju; pretpostavljamo da su vile jer imaju krila. U nastavku mačka zadovoljno leži na vrećama, dok Proždrlica djeluje umorno, a kraljević je tješi. Stigla je noć, sat u ruci kraljevića prikazuje vrijeme, reklo bi se da je pola noći jer leže u krevetu i da zbog nečega ne može spavati. Za kraj, novi list, nova radnja koja prikazuje sretan svršetak priče, svi su zajedno i smiješe se. Ilustratorica nije nijednom preduhitrla tekst, nego je pomno pratila tijek radnje te tako nije zbunila čitaoca, a

crteži su lijepi i estetski privlačni.

7.2 Mala vila

Ranka Javor je prepričala narodnu hrvatsku bajku o *Maloj vili* u formi ilustrirane knjige, a ilustracije je izradila hrvatska umjetnica Andrea Petrlik Huseinović. Bajka je inače zabilježena na dijalektu, ali ju je autorica preradila na suvremeni književni jezik, kako bi ju djeca lakše razumjela. Nailazimo na naraciju i na dijalog između likova. Glavni lik je *Mala vila* koja je dobila naziv po tome što je to dominantno u njezinoj figuri. Priča sadrži mnogo tipičnih elemenata narodne bajke, ali se u nekim dijelovima udaljuje od nje. U njoj ne nalazimo čudesne predmete, jedina čudesna stvar u cijeloj priči je vezana za nestvarni lik, odnosno malu vilu. Ona ima sposobnost povećavanja i smanjivanja, pojavljivanja i nestajanja, a to je vezano uz osjećaje koje kraljević gaji prema njoj. Kako se razvijaju njegovi osjećaji, tako mala vila raste, a kada njegova ljubav prestaje, tako se ona počne smanjivati i nestane. Likovi nemaju imena, kraljević je dobio nadimak po svom položaju u društvu, mala vila po tome što je nadnaravno biće, a crvenokosa djevojka je dobila naziv po tome što je crvena kosa dominantna osobina u njezinom izgledu. Nalazimo tipično prikazivanje dviju strana, dobra i zla, gdje je mala vila dobra i skromna, a crvenokosa djevojka njezina suprotnost, zla je, zavodi kraljevića na sprovodu njegova oca, te čim se uda za njega, samo zahtjeva nemoguće od kraljevića koji nije sretno živio pored nje. U bajci se javljaju brojevi tri, sedam, devet: kraljević je pogledao tri put ljepoticu na sprovodu, tri dana nije sretno živio, sedam godina je živio sretno s malom vilom, devetu noć bješe pun mjesec. U klasičnoj bajci dobro uvijek pobjeđuje zlo, zli likovi bivaju kažnjeni. U ovoj bajci crvenokosa djevojka biva kažnjena i otjerana iz kraljevstva, ali mala vila ne biva nagrađenom, ona je moralna pobjednica jer je kraljević uvidio svoju pogrešku. U bajkama likovi dobivaju drugu šansu za iskupiti se, ali ovdje kraljević čeka i ne biva nagrađen. Bajka očito zagovara moral i osuđuje nevjeru i gaženje zadane riječi. Radnja se odvija u prošlosti, ali bez preciznog vremenskog određenja, a mjesto radnje je također općenito, kraljevski dvori. Početak je uobičajen za bajku: *Kralj i kraljica imali jedinca sina*. Kraj nije uobičajen za bajku jer likovi nisu sretno živjeli do kraja života.

Što se tiče likovnog aspekta, kako to biva u ilustriranim knjigama, nema puno ilustracija. Nailazimo na jednu manju ilustraciju (Slika 5) na samom početku, prije teksta, gdje je naslikan kultivirani pejzaž, gledamo u dvorac nacrtan po noći, prevladava tamna plava boja, koja prikazuje nebo, imamo zvijezde i mjesec. Slika je uokvirena i ukrašena cvijećem.

Slika 5. Pejzaž

Sljedeća ilustracija (Slika 6) prekriva cijelu stranicu i prati početni stil. Prevladava tamna boja, prikazani su mjesec i zvijezde, što upućuje na noć. U sredini slike nalazi se djevojka, anđeoskog lica, zlatne, duge kose, obučena u bijelo. Umjetnica prikazuje svoje viđenje *Male vile*, te upućuje da se vrijeme radnje događa u kasnu noć.

Slika 6. Mala vila

Iako prevladava tama i svijetlo-tamni kontrast, boje su ugodne, a slika pobuđuje toplinu. Tekst se nastavlja na još dvije stranice, gdje su na samom vrhu prikazane slike oblaka i zvijezda. Po ilustracijama, ništa ne upućuje na radnju bajke i bez teksta se bajka ne može razumjeti.

Obje prerade, slikovnica Sanje Lovrenčić i ilustrirana bajka Ranke Javor, formalno su zadržale obilježja bajke, napisane su standardnim jezikom kako bi bile lakše shvatljive djeci, ali i odraslima svih regija. Razlikuje se jedino likovna komponenta, u slikovnicama slike same pričaju priču, dok u ilustriranoj knjizi imamo premali broj ilustracija da bi mogli povezati priču.

8. ZAKLJUČAK

Ilustracija ima ulogu pridobiti djetetovu pažnju, ona nadopunjuje, proširuje i ukrašava tekst, a slikovnica je ta koja pomoću slika i simbola proširuje njegovo shvaćanje svijeta. Postoje razne slikovnice prilagođene djetetovoj dobi koje mu pomažu stvarati iskustva u okruženju kojem živi, a kako dijete raste tako raste i njegova potreba za širim znanjem koje mu mogu pružiti bajke. Vrsta knjige s kojom se malo dijete, a i ono predškolsko, najviše druži je slikovnica. Slikovnice su poučne i pričaju jezikom koje nema potrebe prevoditi, uvodi dijete u doživljaju svijeta, ona stapa umjetnost i razonodu, te stvara temelje za budućeg čitaoca. S druge strane, poznat je i oblik ilustrirane knjige koji je, najčešće, namijenjen djeci koja su naučila čitati slova i ne ovise u prvom redu o ilustraciji.

Bajka služi kao odgojno sredstvo i kao pomoć roditelju ako ju zna iskoristiti. Daje utjehu, ohrabruje, te uči dijete kako bolje razumjeti sebe da bi bilo sposobno razumjeti i druge. Da bi se bajka mogla ponuditi u obliku slikovnice, najčešće je treba preraditi na takav način da se reducira količina teksta te da se omogući dvostruko pripovijedanje slikama. U slučaju ilustrirane knjige to nije nužno utoliko što ilustracija ne mora pripovijedati priču sama za sebe.

Širok je spektar dobrobiti koje nude obje forme dječje književnosti, bitno je na nama odraslima da budemo svjesni njihove vrijednosti i da nudimo knjige djeci kako bi od malena stvorili buduće, nezasićene čitaoce.

9. LITERATURA

1. Bettelheim, B. (2004). *Smisao i značenje bajki*. Zagreb: Bestcopy.
2. Crnković, M. i Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početka do 1995.godine*. Zagreb: Znanje d.d.
3. Crnković, M. (1986). *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Čačko, P. (2000). *Slikovnica, njezina definicija i funkcije*. U Javor, R. (Ur.) *Kakva je knjiga slikovnica*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, str. 12-16.
5. Čičko, H. (2000). *Dva stoljeća slikovnice*. U Javor, R. (Ur.) *Kakva je knjiga slikovnica*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, str. 17-18.
6. Halačev, S. (2000). *Sadržaj slikovnica kao prilog razvoju samopouzdanja u djece*. U Javor, R. (Ur.) *Kakva je knjiga slikovnica*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, str. 79-82.
7. Hameršak, M. i Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international d.o.o.
8. Hlevnjak, B. (2000). *Kakva je to knjiga slikovnica?* U Javor, R. (Ur.) *Kakva je knjiga slikovnica*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, str. 7-11.
9. Javor, R. (2006). *O suvremenoj hrvatskoj ilustraciji*. U Jurčec Kos, K. (Ur.) *Prvi hrvatski biennale ilustracije*. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori., str. 26-29.
10. Javor, R. i Petrlík Huseinović, A. (2002). *Mala vila U: Ilustrirane hrvatske bajke*. Zagreb: Kašmir promet, str. 12-15.
11. Krauth, V. (2000). *Bajka kao odgojno sredstvo i pomoć pri odrastanju*. U Bettelheim, B. *Smisao i značenje bajki*. Zagreb: Bestcopy, str. 9-10.
12. Lovrenčić, S., Vončina, P. (2006). *Proždrljica*. Zagreb: Kapitol.
13. Majhut, B. i Batinić, Š. (2017). *Hrvatska slikovnica do 1945.* Zagreb: Hrvatski školski muzej; Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
14. Narančić Kovač, S. (2015). *Jedna priča – dva pripovjedača. Slikovnica kao pripovijed*. Zagreb: ArTresor.
15. Pintarić, A. (1999). *Bajke pogled i interpretacije*. Osijek: Matica hrvatska.
16. Pintarić, A. (2008). *Umjetničke bajke – teorije, pregled i interpretacije*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozofski fakultet, Matica hrvatska.
17. Solar, M. (2006). *Rječnik književnoga nazivlja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
18. Štefančić, S. (2000). *Multimedijalna slikovnica*. U Javor, R. (Ur.) *Kakva je knjiga*

slikovnica. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, str. 83-96.

19. Težak, D. – Težak, S. (1997). *Interpretacija bajke*. Zagreb: DiVič.

20. Vitez, I. (2000). *Suodnos teksta i slike u knjizi za djecu*. U Javor, R. (Ur.) *Kakva je knjiga slikovnica*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, str. 20-22.

Prilozi:

Slika 1. Slikovnica Igre i šale za naše male. Zagreb, s.a. U: Majhut, B. i Batinić, Š. (2017). *Hrvatska slikovnica do 1945*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, str. 260.

Slika 2.

Slikovnica Amo dječaci i djevojke Donji Miholjac, 1910. U: Majhut, B. i Batinić, Š. (2017). *Hrvatska slikovnica do 1945*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, str. 249).

Slika 3.

Slikovnica Proždrlica. U: Lovrenčić, S, Vončina, P. (2006). *Proždrlica*. Zagreb: Kapitol, str. 9-10.

Slika 4.

Slikovnica Proždrlica. U: Lovrenčić, S, Vončina, P. (2006). *Proždrlica*. Zagreb: Kapitol, str. 1-2.

Slika 5.

Ilustrirana knjiga Pejzaž (str. 12). U: *Mala vila* U: Javor, R., Petrlik Huseinović, A. (2002). *Ilustrirane hrvatske bajke*. Zagreb: Kašmir promet, str. 12.

Slika 6.

Ilustrirana knjiga Pejzaž (str. 12). U: *Mala vila* U: Javor, R., Petrlik Huseinović, A. (2002). *Ilustrirane hrvatske bajke*. Zagreb: Kašmir promet, str. 13.

10. SAŽETAK

U radu se navode značajke hrvatskih bajki prerađenih u obliku slikovnice i ilustrirane knjige. U prvom dijelu rada navode se značajke dječje književnosti s posebnim naglaskom na bajku i njezine značajke. Zatim su navedene temeljne značajke koje se odnose na slikovnicu i ilustriranu knjigu, kao i sličnosti i razlike između njih, a koje se odnose na odnos teksta i ilustracije. U drugom dijelu rada analizirane su dvije bajke, jedna u obliku slikovnice, a druga u obliku ilustrirane knjige i istaknute su njihove posebnosti.

Abstract

The paper describes the features of Croatian fairy tales reworked in the form of a picture book and an illustrated book. In the first part of the paper, the features of children's literature are listed with special emphasis on the fairy tale and its features. Then, the basic features related to the picture book and the illustrated book, as well as the similarities and differences between them, which refer to the relationship between the text and the illustrations, are listed. In the second part of the paper, two fairy tales are analyzed, one in the form of a picture book, and the other in the form of an illustrated book, and their peculiarities are highlighted.